

УДК 338.432:330.131.5

О. О. Олійник,

Т. І. Олійник

СТАНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ХОЛДИНГОВОГО ТИПУ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Кризисний стан національної економіки стимулює до пошуку шляхів у забезпеченні виробничої стабільності суб'єктів підприємництва, і особливо в аграрному секторі країни. У даному випадку це необхідно розглядати через призму агроінтеграції, яка визначається організаційно-економічною складовою ефективного господарювання.

Ключові слова: сільське господарство, агроінтеграція, агрохолдинг, диверсифікація, інвестиції, виробництво, організаційно-економічні фактори.

Summary. The crisis state of the national economy encourages finding ways to ensure the stability of production entities, especially in agricultural sector. In this case it should be considered in the light of agointegration which is defined by organizational and economic component of effective management.

Key words: agriculture, agointegration, agricultural holdings, diversification, investment, production, organizational and economic factors.

Постановка проблеми. Перспектива розвитку сучасного сільського господарства України значною мірою тісно пов'язана з процесами інтеграції. В основному існуючі міжгалузеві агропромислові зв'язки втрачені або увійшли у суперечність з інтересами їх учасників — новими виробничими структурами, заснованими на приватній власності на землю та майно і наділеними повною господарською самостійністю. Останніми роками органі-

заційно-економічні перетворення більшою мірою принизили інтереси сільськогосподарських товаровиробників через прорахунки в аграрній політиці, диспаритету цін на реалізацію продукції і пропонувані матеріально-технічні ресурси та послуги.

Такі умови зумовили виникнення великого товарного виробництва, яке в умовах ринкових відносин потребує принципово нових підходів до організації його ведення. У першу чергу це необ-

© О. О. Олійник, Т. І. Олійник, 2014

хідність налагодження механізму ресурсного та агротехнологічного оновлення з усуненням посередницького впливу і побудовою замкнутого циклу виробництва. У цілому впровадження інновацій, залучення капіталу та вихід на зовнішній товарний ринок продовольства зумовлено активним розвитком агрохолдингів і зокрема ставить перед ними особливі завдання соціально-економічного розвитку у становленні партнерських відносин на тих територіях, де вони ведуть свою діяльність.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Значний внесок у теоретико-методологічне підґрунтя з дослідження розвитку інтеграційних процесів загалом та агропромислової інтеграції зокрема здійснено багатьма зарубіжними і вітчизняними вченими-економістами, серед яких особливо вирізняються своїми науковими працями І. Ансофф, М. Бенуа, М. Бредлі, Ф. Тейлор, В. Г. Андрійчук, П. І. Гайдуцький, С. М. Кваша, М. Й. Малік, П. М. Макаренко, В. Я. Месель-Веселяк, П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк та багато інших.

Не припиняючи значення накопичених наукових напрацювань у сфері розвитку інтеграційних процесів, необхідно зазначити, що поряд із цим потребує свого поглибленого теоретичного обґрунтування організаційно-економічна складова становлення підприємств холдингового типу у сільському господарстві з урахуванням швидкозмінних умов національної ринкової економіки.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних засад формування агрохолдингів щодо ефективного їх функціонування через призму організаційно-економічних чинників.

Виклад основного матеріалу. Пошук ефективних форм організації господарювання є однією з головних проблем світового економічного розвитку, і, як свідчить зарубіжна практика, «...виникнення різних типів інтеграційних структур відрізняються від цілей співпраці, характеру господарських відносин між учасниками, ступенем самостійності. Це асоціації, концерни, консорціуми, синдикати, корпорації, холдинги, промислово-фінансові групи та ін.» [1].

Активний розвиток інтеграції агробізнесу в Україні привносить свою результативність із характерним проявом зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції зі зменшенням затрат на її отримання. Такий синергійний ефект є взаємопов'язувальною формою організації юридичних осіб та підприємницьких об'єднань в єдиний технологічний і економічний простір зі складною структурною розгалуженістю їх виробничих процесів. Серед них найпоширенішими формами інтегрованих структур в аграрному виробництві є агрохолдинги, які визначаються повним або частковим об'єднанням виробничого потенціалу суб'єктів господарювання з метою реалізації ефективної взаємодії.

Загалом за своєю суттю розуміння «холдинг» є вертикально інтегрованим об'єднанням юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної субординації і має деякі переваги на відміну від інших видів інтеграції. Вся структура такої субординації в цілому керована, але за існування можливості забезпечити самостійні відносини окремих її елементів для економічно ефективної роботи всієї групи інтегрованих одиниць [2]. Разом із цим холдинг виступає своєрідним індикатором урегульованості свого мікроринку, зберігаючи товарно-грошові відносини між його учасниками, встановлені внутрішньою системою ціноутворення під контролем материнської компанії.

Серед існуючого розмаїття основних складових характеристик підприємств холдингового типу, визначених вітчизняними і зарубіжними вченими, таких як розмір консолідованого капіталу [3], часткового або повного об'єднання капіталів на договірній основі [4], поглиблення спеціалізації господарств [5], комплексність, цілісність, адаптивність [6] та ін., на нашу думку, основною ціллю створення таких підприємств є отримання максимального прибутку від сумісної діяльності учасників інтеграції у забезпеченні свого стійкого фінансового стану в ринкових умовах господарювання. Саме створення агрохолдингів є провідною моделлю розвитку аграрного сектору економіки у забезпеченні розширеного відтворення шляхом залучення вітчизняного та іноземного капіталу, впровадження інновацій та становлення конкурентоспроможного аграрного виробництва, яке характеризується виробленням якісної продукції, здатної забезпечити продовольчу безпеку, реалізувати експортний потенціал країни та сприяти розвитку інфраструктурної складової аграрного ринку.

Ініціатором створення холдингових компаній у сільському господарстві України виступають переважно промислові підприємства зі своєрідним розміщенням свого капіталу, що дозволяє оздоровити економіку аграрної сфери, вирішити соціальні питання жителів сіл та створити нові робочі місця на сільських територіях. Звичайно, вітчизняні агрохолдинги за своїм змістом далекі від класичного розуміння холдингу, де за своїм різноманіттям право на існування мають майнові, договірні, унітарні і змішані їх форми. Кожний з них визначається своєю організаційно-структурною побудовою, яка передбачає повну або часткову участь у статутному капіталі (майнові), регламентування максимальної господарської та юридичної незалежності (договірні), наявність державної частки у виді трансферту з метою вирішення соціально-економічних питань (унітарні) або уніфікацію попередніх форм (змішані).

Проте за класифікаційними ознаками проявляється змістовна єдність форм агрохолдингу — склад учасників і глибина відносин між ними,

частка власності і межа самостійності, що в цілому являє собою об'єднання різних за організаційно-правовою формою сільськогосподарських і не-сільськогосподарських підприємств із вектором максимізації виробничо-економічного ефекту. Таке об'єднання переслідує стратегічну ціль — захист бізнес-інтересів на внутрішньому та зовнішньому ринках через формування аграрного лобі і є перспективою їхнього розвитку з посиленням глобалізації інтеграційних процесів у сільському господарстві. Крім того, організація агробізнесу у виді холдингу має і свої позитивні моменти — це зниження фінансового ризику внаслідок створення такої структури, а саме: господарські одиниці зберігають свою юридичну самостійність і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями, при цьому неспроможність окремих господарських одиниць не впливає на інші, що підвищує економічну стійкість самої системи.

Наразі необхідно відмітити, що однією із особливостей створення вітчизняних агрохолдингів є спрямованість їх формування «зверху вниз», а не «знизу вгору», як у розвинених європейських країнах [7], що звичайно призводить до швидкого і спрощеного їх утворення, але й виникнення при цьому негативних соціально-психологічних явищ. Тобто відбувається певна концентрація власності, яка дозволяє об'єднувати усі виробничі процеси і формувати замкнутий технологічний цикл «виробництво-переробка-реалізація» щодо відновлення втрачених міжгалузевих зв'язків та узгодження інтересів учасників агрохолдингу.

Головною метою такого узгодження є врегулювання оптимального співвідношення сукупних доходів і витрат на основі детального аналізу їхньої структури за кожним конкретним напрямом. А саме, чіткий розподіл фінансово-господарської функції дає можливість підвищити доходи і знизити витрати виробництва, вирівнявши їх баланс між усіма учасниками агрохолдингу, та виникнення передумов проведення наукових розробок у напрямі формування конкурентного середовища. Це при-таманно утворенню так званого «агропромислового ланцюга», де його ланки мають високі економічні показники, зумовлені отриманням додаткового інституційного ефекту від господарської діяльності, і в цілому справляють еволюційні процеси становлення та розвитку інтегрованих агроструктур.

До основного інституційного ефекту необхідно віднести зниження собівартості виробництва, яке забезпечується впровадженням новітніх технологій зі скорочення трудомісткості праці, нормування витрат згідно зі специфікою технологічного циклу, залучення кваліфікованої робочої сили до виробничих процесів. Все це повинно набути інноваційно-інвестиційної привабливості і вимагає активізації організаційного свого забезпечення у зміцненні економічних умов господарської діяль-

ності зі всебічним захистом корпоративних прав. В контексті аграрних перетворень «...організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно зв'язаного з ним промислового виробництва є метою одержання кінцевої продукції з аграрної сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання» [8]. Це певною мірою долає специфічний характер сільськогосподарської галузі виробництва (природно-кліматичні фактори), включаючи сільське господарство до загального процесу промислового виробництва як своєрідну залежність всієї агропромислової діяльності, підґрунтям якої є створений економічний і комерційний механізм зі стабільним забезпеченням промисловості сільськогосподарською сировиною.

Динаміка зміни концентрації виробництва в аграрному секторі відображає стійку тенденцію — зростає вплив великих структур, за якими можна виокремити і основних ініціаторів у створенні агрохолдингів як організаційної форми ведення бізнесу (рис. 1).

Основними причинами формування агрохолдингів є прискорене «розшарування» сільськогосподарських підприємств на прибуткові і збиткові, що виступає основним мотивом їх створення у забезпеченні нових напрямів для вкладання коштів, пошуку ефективних форм ведення агробізнесу та отримання переваг від ефекту масштабу. До числа передумов укрупнення розміру сільськогосподарських підприємств можна віднести і розширення каналів реалізації продукції шляхом створення мережі торговельних структур як однієї із організаційних форм, забезпечуючи обсяг, якість, ритмічність і надійність поставок, на що неспроможний одиничний товаровиробник. Координувальною ланкою такого формування виступає провідна компанія на основі делегування повноважень в прийнятті відповідних рішень щодо фінансово-господарської діяльності та розробки бізнес-планування.

Тобто організаційна побудова агрохолдингу першочергово спрямована на окреслення питання вибору кількісно-якісного складу підприємств-учасників, де основними чинниками є виробничий напрям і рівень господарювання, територіальний фактор, технологічні та економічні зв'язки. Останній чинник має свої переваги, серед яких необхідно виокремити такі:

1. Підпорядкованість декількох господарств одному органу управління, безпосередньо наближеного до виробництва, забезпечує економічну ефективність інтеграції, обумовлює скорочення невикористаних (управлінських) витрат.

2. Розвиток широкої спеціалізації виробничих процесів за рахунок концентрації земельних площ

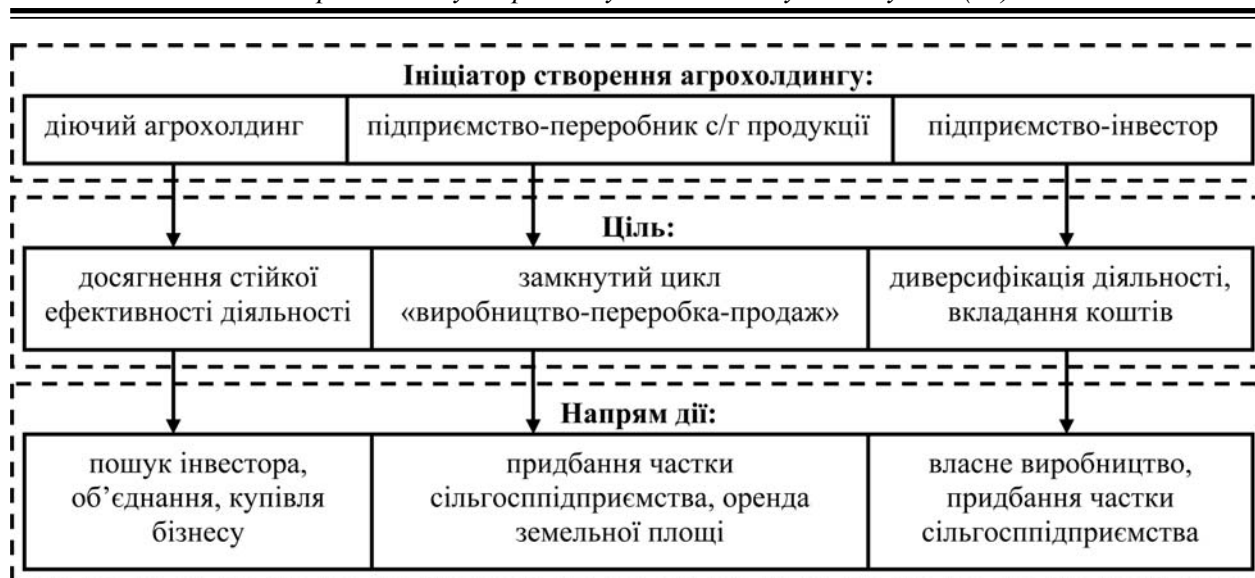

Рис. 1. Передумови формування агрохолдингів (авторська розробка)

щодо раціонального розміщення сільськогосподарського виробництва призведе до збільшення обсягу отриманої продукції і закріплення сировинних зон за промисловими підприємствами.

3. Можливість ефективного використання основних засобів праці внаслідок їх передислокації за структурними одиницями (господарствами) з ціллю мінімізації сезонності виробничих циклів у сільському господарстві.

4. Зниження собівартості продукції внаслідок централізації й об'єднання виробничо-господарської функції та підвищення якості її виконання.

Економічна складова агроінтеграції проявляється як у розширенні та поглибленні технологічних зв'язків, спільному використанні ресурсного потенціалу, об'єднанні капіталу, так і створенні сприятливих умов для здійснення виробничої діяльності, зняття бар'єрів входження у нові ринки збуту сільськогосподарської продукції. Це, безперечно, залежить від системи організаційно-економічних факторів, які одночасно стимулюють і надають імпульс інтеграційним процесам у сільському господарстві країни.

Крім того, за своєю єдністю організаційно-економічні чинники спонукають становленню нових масштабних агроінтегрованих формувань з метою ефективного і гармонійного соціально-економічного розвитку сільських територій, а саме: зниження рівня безробіття серед сільського населення шляхом поєднання промислової та сільськогосподарської праці, яка зводить до мінімуму сезонний характер виробництва у сільському господарстві, піднесення на вищий рівень якості складової робочої сили, формування соціальної інфраструктури села.

Практика діючих агрохолдингів в Україні показує, що успішність їх діяльності в багатьох випадках визначається характером взаємовідносин з державними органами влади. При цьому важливим є, щоб адміністративний ресурс не виконував

функції господарського управління, а сприяв справі в рамках своєї компетенції. Це може бути досягнуто шляхом залучення інвестицій в сільськогосподарське виробництво, фінансовою підтримкою у виді довгострокових кредитів, створення цілісного банку земельних ресурсів, чіткою і прозорою системою державної реєстрації прав власності; у міру зростання матеріально-технічних і фінансових можливостей агроінтеграції можливим стає перехід від простих її форм до більш складних.

Отже, становлення підприємств холдингового типу у сільському господарстві України є вирішальною умовою швидкої та ефективної стабілізації всього аграрного сектору. Процеси агроінтеграції зможуть покращити економічний стан всього агропромислового комплексу країни, підвищити його стійкість і ефективне функціонування, а чітка диференціація змісту агрохолдингів створить такі організаційно-правові структури, які відповідатимуть вимогам дії економічних законів і забезпечать більш високий рівень продуктивного господарювання.

Висновки. Вектор аграрної інтеграції України зумовить підвищення оперативної маневреності з використання фінансових, трудових і управлінських ресурсів щодо узгодження дій безпосередніх товаровиробників, переробних і торговельних підприємств, посилить конкурентоспроможність виробництва з поєднанням інтересів їх учасників, дозволить відпрацювати економічні взаємовідносини з отриманням відповідних вигід, забезпечивши високий рівень відповідальності від спільної діяльності.

У якості переваг агроінтеграції необхідно відмітити цілеспрямованість розвитку, орієнтованого на отримання позитивного кінцевого результату за рахунок зростання ділової активності, широкі перспективи для розробки і впровадження виробничих програм на основі диверсифікації виробничої складової, централізоване врегулю-

вання матеріально-технічних потреб учасників інтеграції, розширення ринків збуту з економією на маркетингових послугах, можливість створення замкнутого технологічного циклу — від отримання сільськогосподарської сировини до випуску готової продукції та доведення її до споживача, єдину податкову і фінансово-кредитну політику, варіацію фінансових та інвестиційних ресурсів в межах холдингової системи.

Література

1. Прип'юк Є. О. Трудовий і життєвий потенціал сільського населення України: методичні підходи дослідження / Є. О. Прип'юк // *АгроІнком*. — 2005. — № 8. — С. 62–65.
2. Овсянников С. С. Холдинг как более эффективная организационная форма интеграции компаний в России / С. С. Овсянников // *Вопросы экономических наук*. — 2006. — № 2. — С. 52–57.
3. Слепнева Л. Р. Интеграционные процессы в агропромышленном комплексе России в современных условиях : монография / Л. Р. Слепнева, О. А. Новаковская. — Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2006. — 130 с.
4. Нестерчук Ю. О. Особливості створення та функціонування агрохолдингів / Ю. О. Нестерчук // *Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету*. — 2009. — № 90/94. — С. 123–128.
5. Гоголя О. П. Інтеграційні процеси в сільськогосподарських підприємствах / О. П. Гоголя // *Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання*. — К. : ІАЕ, 2001. — Т. 2. — С. 267–271.
6. Аллен Дж. В. Основы свободного предпринимательства / Дж. В. Аллен, Д. Дж. Армстронг, Л. С. Уолкен. — К. : УкрНИИИТИ, 1992. — 25 с.
7. Семенов В. А. Будущее за интегрированными структурами / В. А. Семенов // *Пищевая промышленность*. — 2002. — № 3. — С. 30–31.
8. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // *Економіка АПК*. — 2009. — № 2. — С. 3–9.